

APROXIMACIÓ ALS MATERIALS METÀL·LICS DEL JACIMENT IBÈRIC DE LA SERRA DE L'ESPASA DE CAPÇANES (PRIORAT, TARRAGONA)

RAIMON GRAELLS I FABREGAT*

RESUM

El conjunt de materials metàl·lics de la Serra de l'Espasa han passat desapercibuts per a la investigació pràcticament des de la seva publicació l'any 1958. En aquest treball es presenten de nou els materials metàl·lics identificant-ne els tipus i oferint una lectura crítica dels mateixos. D'aquesta manera s'analitzen els materials i es valoren de manera conjunta en base a la seva proximitat cronològica i de retrobament. Si a més, es consideren els materials ceràmics i numismàtics que integren el conjunt de la Serra de l'Espasa, el conjunt és coherent per tal d'identificar-lo com propi d'un assentament lligat amb el comerç, fet que es justificaria amb la seva posició en una via de pas que comunica l'Ebre amb l'interior del Priorat i aquest amb el Mediterrani.

Paraules Clau: Ibèric Final, santuari, *simpulum* tipus "Pescate", Priorat, Mediterrani.

1. INTRODUCCIÓ

L'interès del jaciment de la Serra de l'Espasa, rau en la riquesa i bon estat (general) de conservació del material que va donar a conèixer el 1958 L. Vilaseca. Fou però la peça 231 de l'inventari de la publicació de L. Vilaseca (1958), el desencadenant del nostre interès per estudiar

* *Volem agrair les facilitats i ajuda rebuda per part de la prof. N. Rafel, de J. Massó (director del Museu Salvador Vilaseca de Reus) i de R. Balsera (arqueòleg).*

Figura 1. Fotografia de la suposada espasa xipriota miniaturitzada, font: Vilaseca 1958.

els materials del jaciment (*fig. 1*). L'observació del material publicat, però, no ens quadrava amb la proposada presència d'una miniaturització d'espasa xipriota¹. Tot i així, el conjunt publicat, continuava presentant un catàleg inusual tractant-se d'un recull de troballes casuals, fent-nos suposar que era fruit d'una selecció del material que oferia el mateix jaciment. D'aquesta manera vam demanar l'opinió de la profesora N. Rafel, mitjançant la qual vam demanar els permisos al Museu Salvador Vilaseca de Reus (dipòsit on es troba la totalitat dels materials estudiats) i vam iniciar l'estudi dels mateixos.

En aquest treball presentem els materials metal·lics, exceptuant el braçalet d'or, que serà estudiat i presentat en breu (*fig. 2*) així com el conjunt numismàtic².

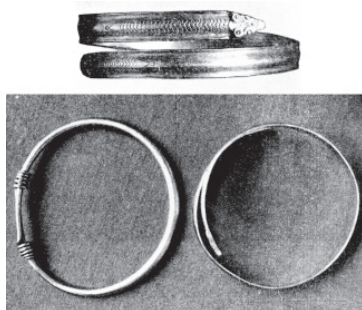

Figura 2. Parella de braçalets d'or de la Serra de l'Espasa, font: Vilaseca 1958.

1. Per a una visió general sobre les espases miniaturitzades i la seva problemàtica: Graells (ep.a).
2. Estudi a càrrec de R.Balsera, en aquest mateix volum.

El material metàl·lic de la Serra de l'Espasa és un conjunt ampli i molt divers. Aquesta diversitat, tant funcional com del propi material de fabricació, ens ha obligat a dividir el conjunt en diversos grups, de tal manera que es mantingui una certa cohesió dins dels diferents grups i en la mesura que es pugui entre ells:

- Instrumental en bronze.
- Objectes d'ornament personal en bronze.
- Objectes d'ornament en or.
- Armes i projectils.
- Matèria primera.

Així, tot i l'aparent diversitat de funcionalitats present en el material metàl·lic de la Serra de l'Espasa, observarem una relació entre els diferents grups. D'aquesta manera elements en principi diferents es relacionaran bé per idèntica cronologia, bé per relacions iconogràfiques i funcionals.

El conjunt permet plantejar una cronologia homogènia per la majoria dels elements, existint-ne alguns de cronologia indeterminada (normalment degut a la seva ampla presència en el temps) i d'altres que clarament responen a intrusions com bé ho demostra l'absència de referències dels mateixos en el treball monogràfic realitzat per L. Vilaseca (1958).

2.- OBJECTES D'ORNAMENT PERSONAL EN BRONZE

2.1.- L'anell serpentiforme (fig. 3³)

Anell serpentiforme, format per fil de bronze enrotllat en forma d'espiral, amb extrems acabats amb cap i cua de serp. Les dimensions

Figura 3. Anell serpentiforme.

3. Tots els dibuixos han estat realitzats per l'autor.

són: 67 mm. de longitud del fil de bronze, amb una amplada de 2 mm., el diàmetre és de 16 mm. amb un pes d'1'55 grams. El xató representa un cap de serp que torna sobre el costat del seu cos. El cap està diferenciat de la resta del cos amb un eixamplament de forma arrodonida, la cua es diferencia del cos per la seva progressiva reducció i tendència cap a un acabament en punxa. No s'observa cap tipus de decoració sobre la superfície de l'anella, com sí que es documenta en altres representacions d'ofidis, per exemple el braçal.let d'or del mateix jaciment on estan gravades les escames de la pell de la serp. La secció general és triangular-romboidal.

L'ús d'anells de morfologia serpentiforme té un origen etrusc (DD. AA. 1990), però la seva difusió s'ha de relacionar amb l'expansió romana, essent freqüent la seva presència a partir del s. I aC. fins al final de l'imperi romà, com ho exemplifica la troballa d'un exemplar d'aquestes característiques a Troyes (DELOCHE 1900: 334-335). Al mateix temps, la iconografia que representen, la serp, s'ha relacionat, en contextes de domini romà, amb el culte a Asklepi (BOROBIA 1988; KASSAPOGLOU 1990; DD.AA. 1990) o a ambients amb connotacions curatives, englobant des de la farmàcia fins a balnearis. En contextes anteriors s'aludeix sovint al caràcter subterrani i d'ultratomba d'aquests animals, en relació als contextes funeraris en que acostumen a apareixer els elements decorats amb serps (JIMÈNEZ 2002).

Tots els paral·lels que hem documentat d'anells serpentiformes presenten una particularitat comú, estan oberts, representant el propi cos de l'animal. Aquestes representacions poden apareixer com l'exemplar que presentem, amb una sola volta on en l'extrem superior es representa el cap girat sobre el seu cos i en l'extrem inferior la cua de la serp; un altre tipus és el model de l'exemplar d'Eretria (KASSAPOGLOU 1990), que representa una serp cargolada sobre sí mateixa, donant una sèrie de voltes, presentant també el cap en l'extrem superior, aquest cop sense girar-se sobre sí mateix, i igual que en el tipus anterior, en l'extrem inferior es representa la cua de l'animal; el tercer tipus és el representat pels exemplars de Troyes (DELOCHE 1900: 334-335), Rodez (DD.AA. 1990: 86) i el recollit per Borobia com a número 4 en la seva làmina XIII de procedència indeterminada (BOROBIA 1988), on s'enfronten dos caps de serp, un en cada extrem de la tija de l'anell; el darrer tipus que hem pogut documentar correspon

a una tija acabada amb caps de serp en ambdós extrems, que doblegada presenta aquests caps mossegant el cos de l'aparent rival, l'únic exemple que hem registrat ha estat l'anell identificat com a número 3 en la làmina XIII de l'obra de Borobia, de procedència desconeguda, i igual que en l'anterior anell recollit pel mateix autor, sense cap tipus de descripció en el text (BOROBIA 1988: Làmina XIII).

Existeixen altres representacions de serps sobre anells, documentant-se l'anell llis amb xató representant una serp cargolant-se sobre si mateixa, o altres cops gravada la figura d'una serp sobre el propi metall o sobre diverses pedres, però hem desestimat la seva comparació al creure que responen a una altra tipologia d'anells, al no correspondre directament la seva forma al cos de l'animal.

L. Vilaseca, va publicar tres anells més, els quals, un cop revisat directament el material, hem observat que corresponien a diversos tipus d'anelles, amb funcionalitats diverses.

2.2.- Els braçalets

Identificat en la publicació com a 222 (VILASECA 1958: 24), trobem un braçalet obert de secció "subcircular", el qual, format per una fina làmina de metall (no hem pogut documentar de quina aleació es tracta, però és sens dubte més fluixa que el bronze i presenta un oxidació substancialment diferent) que forma un tub, al qual se li ha donat forma i ha adquirit una funció de braçalet. Trobem aquesta mena d'elements amb una dispersió àmplia. En la tomba 181 de la necròpolis de Misincinis di Paularo (Friuli, Itàlia), apareix un braçalet tubular de les mateixes característiques, però amb una fina decoració a incisions. L'interès d'aquest exemplar està en la informació sobre la posició on es situaven aquests elements, els quals es situaven en la part alta del braç i en alguns casos en l'avantbraç.

Amb l'inventari de publicació n. 223 (VILASECA 1958: 24), es presenta un braçalet circular llis i obert, de secció quadrangular, fet que no es correpon a la descripció de Vilaseca, la qual el descriu com "de varilla cilíndrica". Aquesta forma, però, no permet establir gaires comparacions al correspondre al tipus més senzill de braçalet, fabricant-se des d'una tija de metall i la seva pervivència en el temps és amplíssima (*fig. 4*).

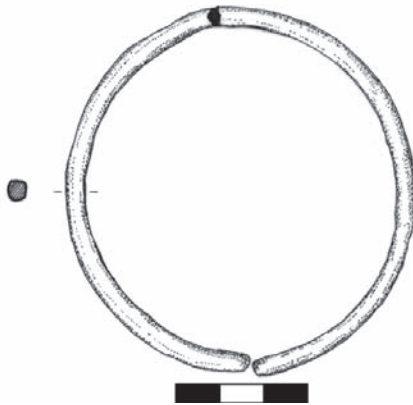

Figura 4. Braçalet llis

2.3.- L'Agulla (fig. 5)

Un altre element va ser publicat com a braçalet, però un cop re-estudiat el material hem determinat aquest element, sense cap mena de dubte com una agulla doblegada. La identificació dins l'inventari de L.VILASECA (1958, 24), correspon al 224. Descrit com a “braza-lete liso de bronze, abierto, de varilla cilindrocónica”, però la seva morfologia ens impedeix acceptar aquest element originalment com un braçalet. Un dels dos extrems del mateix presenta una lleugera diferenciació de la resta del cos mitjançant un petit estrangulament de la tija definint d'aquesta manera un cap d'agulla. En l'altre extrem, s'acaba amb una punta ben aconseguida, la qual ens planteja l'identificació amb una agulla. D'altra banda, la interpretació de L. Vilaseca, no la considerem errònia, ja que la forma que presenta en

Figura 5. Agulla doblegada.

l'actualitat, és la d'un braçalet, amb la qual cosa, pensem que l'agulla hagués pogut ésser reutilitzada com a braçalet. No coneixem altres paral·lels sobre la reutilització d'agulles com a altres elements de l'ornamentació personal, però ens sembla plausible a partir de la forma que presenta en l'actualitat, a l'igual que no ens sembla estrany el canvi de funcionalitat d'elements a partir de lleugeres modificacions en la seva forma original.

3.- INSTRUMENTAL EN BRONZE

3.1.- Els *simpula* (fig. 6)

Apèndix zoomorf de *simpulum*. Presenta unes dimensions de 73 mm. de longitud amb una secció de 3 mm. i 4'1 grams de pes. Identificat en la publicació com a 226 i en l'inventari del Museu com a

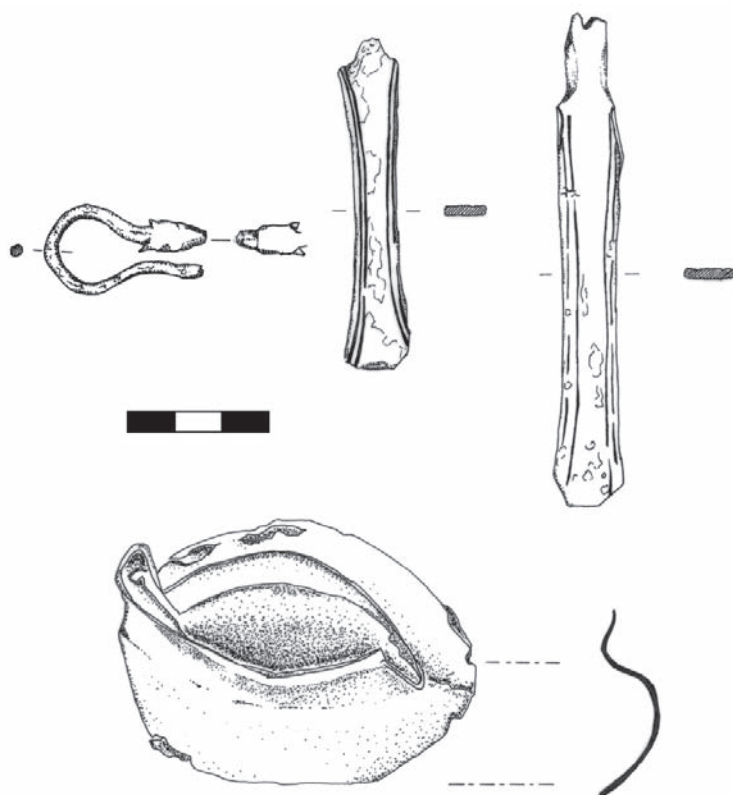

Figura 6. Fragments de Simpulum.

5799. Presenta l'extrem d'unió amb la resta de l'instrument fracturat, possiblement fruit d'un tall. La representació zoomorfa correspon a un cànid, motiu habitual en aquests elements (CASTOLDI; FEUGÈRE 1991), i no a una representació de serp com proposa la publicació (VILASECA 1958).

Fragment de mànec de *simpulum* articulat. Placa trapezial en bronze amb quatre incisions longitudinals als laterals. Amb unes dimensions de 67 mm. de longitud màxima, 13 mm. d'ample i 9'1 grams de pes. Presenta complicacions per a identificar-lo amb la referència de la publicació, ja que apareix siglat com a 245 de la publicació, però creiem que correspon a la peça 215 de la mateixa, la referència del Museu és 5773. Té l'extrem inferior fracturat en forma corba. El costat dret dorsal està també lleugerament malmès. Les línies incises estan fetes per separat com s'observa en el traç diferent de les mateixes.

Fragment de mànec de *simpulum* articulat. Placa trapezial en bronze amb quatre incisions longitudinals als laterals. Amb unes dimensions de 100 mm. de longitud màxima, 14 mm. d'amplada i 18'1 grams de pes. Presenta també problemes d'identificació respecte a la publicació, dubtant entre els elements inventariats 212 i el 216, correspon al n. 5772 de l'inventari del Museu. La part inferior presenta una lleu curvatura en el seu extrem. A diferència del fragment anterior, aquest presenta una part superior diferenciada. Té les aletes superiors lleugerament doblegades cap dalt. Igual que en el cas anterior, les incisions realitzades presenten traços diferenciats.

Caçoleta de *simpulum* articulat. Identificada en la publicació com a 229, tot i presentar la sigla amb el n. 250 (que no sabem a què respon), en l'inventari del Museu la trobem com a 3217. Està molt xafada, però es conserva en la seva totalitat.

Elements d'origen grec clàssic, esdevenen útils estretament lligats amb el vi. La missió d'aquest instrument era extraure líquids de recipients alts amb colls estrets (CASTOLDI; FEUGÈRE 1991: 61; GRAELLS 2006). La forma característica dels *simpula* és una peça amb un mànec llarg acabada amb un recipient esfèric en un extrem mitjançant el qual es recollia el líquid. Posteriorment, en època republicana romana, es va dissenyar un nou model compost de dues peces: el mànec i la tassa. El mànec acabat en un extrem amb uns filferros oberts amb funció d'agafar el coll d'una cassoleta de recollida de líquids indepen-

dent, en l'altre extrem l'acabament està format per un ganxo decorat amb dos possibles motius zoomorfs: cànids i ànecs. La tassa, sempre de forma globular amb el fons convexe, amb un estrangulament al coll i vora convexa i exvasada. L'estudi de M. Castoldi i M. Feugère, demostra que aquesta forma era substancialment més fràgil que els models anteriors, però permetia un major volum de recollida de líquid (CASTOLDI; FEUGÈRE, 1991, 61), d'altra banda, les motivacions per aquests canvis morfològics, responen a necessitats diferents segons els possibles contextes d'ús en que es poden situar els *simpula*: en primer lloc el ritual del simposi, com a element de servei i com a propi element de consum, interpretació que prèn força a l'observar diverses representacions de banquet gregues i etrusques, que obren una via a la interpretació dels *simpula* de dues peces, proposant la seva separació en el moment de consum del vi un cop recollit de l'interior dels contenidors; en segon lloc es pot situar en un marc d'instrumental de sacrifici ritual (CASTOLDI; FEUGÈRE 1991: 62); finalment s'ha arribat a proposar que es pugui tractar d'un element de mesura, relacionat amb la preparació o distribució de cert producte.

Els diversos fragments que hem pogut identificar corresponen a fragments de *simpula* de tipus Pescate, a dues peces amb mànec horitzontal de tipus A (CASTOLDI; FEUGÈRE 1991: 64). Dos fragments de mànec, un extrem zoomorf de tipus cànid i una cassoleta de recollida. L'aparició d'aquests elements és extranya a Catalunya i a la Península Ibèrica en general⁴, essent freqüent al nord d'Itàlia i en menor mesura al sud-est francès. Els paral·lels més pròxims són⁵: Saint-Yzans de Médoc (Gironde); Beaucairie (Hérault); Les Pennes-Mirabeau (B.du-Rh.); Hières-sur-Amby (Isère); Vielle-Toulouse (Haute-Garonne); Cáceres el Viejo (Extremadura); Sevilla (Andalusia); Castelo de Lousa (Portugal); Viènnne (Chapotat 1970); i el Castellet de Banyoles (Tivissa).

4. Per a una visió general sobre els *simpula* i la seva problemàtica a Catalunya: R. Graells 2006.

5. Segons catàleg de CASTOLDI I FEUGÈRE 1991

4.- ARMES I PROJECTILS

Aquest grup és el més nombrós de tots els que presentem respecte al metalls, presentant una punta de fletxa fabricada en bronze i un lot d'agllans de fona (24 exemplars), realitzats amb plom.

Al marge del que en una observació ràpida es pot creure (que no mantenen relació ambdós tipus d'elements), la punta de fletxa en bronze, què és tipològicament anterior en quant a la seva datació respecte a les bales de fona bicòniques de plom, datades per la majoria d'investigadors entre finals de s. II i mitjans de s. I aC., es pot forçar una relació respecte al seu ús pensat per ser llençades des de gran distància; són armes amb un paper auxiliar, no noble dins la batalla, segons les tradicions grega i etrusca (QUESADA 1997: 475). D'altra banda la interpretació més factible pel conjunt d'armes i projectils fa referència a la intrusió de la punta de fletxa en el conjunt recopilat de la Serra de l'Espasa, el qual es mostra homogeni en el lot de bales de fona de plom, essent el moment de màxima presència d'aquests elements a partir del s. I aC. (QUESADA 1997: 476).

És possible pensar en la punta de fletxa com a un element residual o una pervivència del mateix element, amb una cronologia de ple s.V aC. o anterior, com proposa F. Quesada (QUESADA 1997: 459), moment des del qual desapareixen les puntes de fletxa, per tornar a aparèixer a partir de finals de s. II aC., ja que la presència de puntes de fletxa de tipus a "palmela", es documenta en el santuari protohistòric de Villalba dels Arcs i en la necròpoli protohistòrica de Milmanda, amb un decalaix cronològic important, exemples que possibilitarien la pervivència de fletxes com a ofrenes en contextes religiosos. De totes maneres, el tema queda obert al debat.

4.1.-Aglans de plom (fig. 7)

Corresponents segons la publicació de L.Vilaseca (1958, 26) a les peces 241 a 264, i descrites per la mateixa investigadora com "Veinticuatro glandes de plomo, la mayor mide 50 mm. de longitud. (Lám. XV)". Tipològicament no hem pogut identificar grups diferenciats entre el lot estudiat, observant en alguns exemplars unes incisions profundes en el cos de l'agllà (alguns cops més d'una línia incisa), tot i que són escassos els exemplars que presenten aquesta característica.

La presència de lots d'aglans no és estranya en jaciments datats en el trànsit entre el s. II i I aC., documentant-se aquest fenomen en varies fortificacions i per tant essent factible una interpretació com a dipòsit d'armament o encara millor, de munició. Coneixem altres concentracions importants a la Vall de l'Ebre i Catalunya; pel que respecta al nord peninsular: Empúries (Girona), 1406 prop d'una torre de la muralla; Burriac (Barcelona); Castellet de Banyoles (Tarragona); Castellvell de Solsona (Lleida); Sant Miquel de Sorba (Barcelona); Azaila (Terol), de període sertorià; La Caridad (Terol) i Tiro de Cañón (Terol).

Figura 7. Conjunt de projectils de plom per a fona, font: Vilaseca 1958.

4.2.- Punta de fletxa (fig. 8)

Punta amb aletes i peduncle amb secció longitudinal plana. Presentant una longitud màxima de 58 mm., una amplada màxima de 18 mm. i un pes de 5'1 grams. Amb nombre d'inventari del Museu: 5025. Apareix documentada i atribuïda a la Serra de l'Espasa

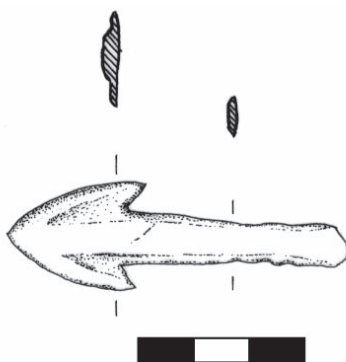

Figura 8. Punta de sageta en bronze.

en l'obra de S.Vilaseca (1973)⁶, representada en una fotografia però sense explicació. En la mateixa obra es presenta una anàlisi de composició metal·logràfica realitzada al Landesmuseum de Württemberg pels professors Junghans, Schröder i Sangmaister, amb resultats de composició⁷: Cu 89'54; Sn-10; Pb-0'43; As-Ind; Sb-Ind; Ag-0'08; Ni-0'03; Bi-0'012; Au-0; Zn-0; Co-0; Fe-0.

Tipològicament respon als models proposats per G. Ruíz Zapatero, amb nervi inexistent o molt poc pronunciat amb aletes i peduncle, classificat com a tipus C, que presenta una cronologia entre s.VIII aC. i VI aC. (RUÍZ ZAPATERO 1985). Trobant-ne paral·lels a la necròpolis del Coll del Moro de Gandesa, unitat 1 del Sector Teuler (RAFEL 1991: 42); oppidum d'Ullastret (QUESADA 1997: 463) i en el Coll del Moro de la Serra d'Àlmors (CELA ET ALII. 1999: 99, làm.7.4).

5.- ALTRES MATERIALS: FITXES

N. Inventari del Museu: 5799; N. Inventari de la publicació: 226; Tipus: Apèndix de *simpulum*; Descripció: Extremitat lliure acabada amb cap zoomorf. Part dorsal plana, implica un ús pla? Extrem final aplanat, possiblement per un tall. Cap zoomorf corresponent a gos o llop i no a serp com proposa la publicació; Metall: Bronze; Longitud màxima: 7'3 cm.; Amplada màxima: 0'3 cm.; Pes: 4'1 grams; Des-

6. Vid. Supra.

7. Les dades s'expressen en percentatge.

cripció de L. Vilaseca (1958): *Extremidad libre de los mangos del tipo 212 a 216. La punta acaba en cabeza de serpiente. (fig. 6)*

N. Inventari del Museu: 3342; N. Inventari de la publicació: 222; Tipus: Braçalet; Descripció: Braçalet obert de secció subcircular. Descrit per l'autora com a secció subcircular; amb costats plans i interior i exterior arrodonits. Extrems plans. Restauració central. Els costats plans, aprimats al acostar-se als extrems. 4 mm. d'amplada per un gruix variable de 5 mm. (màxim) a 4 mm. (extrems); Metall: Bronze; 23'5 cm. x 0'4-0'5 cm. x 29'95 grams;

N. Inventari del Museu: 5774; N. Inventari de la publicació: 241?; Tipus: Indeterminat; Descripció: Agulla o braçalet obert. Dificultat per atribuir un número d'inventari de la publicació. Dificultat d'atribució tipològica, degut a l'extrem final acabat en punta i l'altre extrem tallat respecte a una continuïtat. Gruix molt irregular; Metall: Bronze; 17,8 cm. x 0'3-0'4 cm. x 12'1 grams.

N. Inventari del Museu: 3343; N. Inventari de la publicació: 223; Tipus: Anella; Descripció: Filferro de bronze amb el cos circular però amb un costat recte, corresponent a la unió dels dos extrems. Publicat com a braçalet obert, però donada la seva forma, sembla un passador-anell potser de cavalleria. Presenta una secció cilíndrica irregular, amb gruixos variables entre 4 i 5 mm.; Metall: Bronze; 12'2 cm. x 0'4-0'5 cm. x 10 grams. (fig. 9)

N. Inventari del Museu: 3344; N. Inventari de la publicació: 230; Tipus: Anell; Descripció: Anell serpentiforme, format per fil de bron-

Figura 9. Anella en bronze.

ze enrotllat en forma d'anell obert, amb extrems de cap i cua de serp. El xató és un cap de serp que torna sobre el costat del seu cos. No s'observa cap tipus de decoració sobre el mateix. El cap està diferenciats amb forma arrodonida. La secció general és triangular-romboïdal; Metall: Bronze; 6'7 cm. x 0'2 cm. x 1'55 grams.

N. Inventari del Museu: 5773; N. Inventari de la publicació: 212-216; Tipus: Fragment de *simpulum* articulat; Descripció: Placa trapezial en bronze amb quatre incisions longitudinals. Siglat com a 245 de la publicació, però creiem que correspon a la peça 215. L'extrem inferior està trencat de forma corba. Lleugerament fragmentat pel costat dret dorsal. Les línies incisives estan fetes per separat com s'observa en el traç de les mateixes. Corresponent a un *simpulum*; Metall: Bronze; 6'7 cm. x 1'3 cm. x 9'1 grams. Descripció de L. Vilaseca (1958): *Fragmentos de mangos de espejos de bronce o de simpulos, análogos a los del primer hallazgo del Castellet de Banyoles (Tivissa), largos y con porciones fusiformes y otros planos y escotados, decorados con una fina incisión paralela al borde*. Lam. XII, fig. 2, 1 a 5. (VILASECA, 1958: 24).

N. Inventari del Museu: 5772; N. Inventari de la publicació: 212-216; Tipus: Fragment de *simpulum* articulat; Descripció: Placa trapezial en bronze amb quatre incisions longitudinals. Lleugerament doblegada cap a la part inferior. A diferència de l'anterior presenta una part superior diferenciada. Les aletes superiors lleugerament doblegades cap a dalt. Incisions diferenciades. Corresponent a un *simpulum*; Metall: Bronze; 10 cm. x 1'4 cm. x 18'1 grams; Descripció de L. Vilaseca (1958): *Fragmentos de mangos de espejos de bronce o de simpulos, análogos a los del primer hallazgo del Castellet de Banyoles (Tivissa), largos y con porciones fusiformes y otros planos y escotados, decorados con una fina incisión paralela al borde*. Lam. XII, fig. 2, 1 a 5. (Pàg. 24).

N. Inventari del Museu: 5025; N. Inventari de la publicació: - ; Tipus: Punta de fletxa; Descripció: Punta de fletxa amb aletes i peduncle amb secció longitudinal plana. No publicada per L. Vilaseca, sinó per S. Vilaseca a "Reus i su entorno en la prehistoria"; representada en fotografia però sense explicació. Estudiada al Landesmuseum de Württemberg pels professors Junghans, Schröder i Sangmaister, amb resultats de composició: Cu-89'54; Sn-10; Pb-0'43; As-Ind; Sb-Ind;

Ag-0'08; Ni-0'03; Bi-0'012; Au-0; Zn-0; Co-0; Fe-0; Metall: Bronze; 5'8 cm. x 1'8 cm. x 5'1 grams.

N. Inventari del Museu: 3217; N. Inventari de la publicació: 212-216; Tipus: Pinces de depilar; Descripció: Publicat com a mànec de mirall o *simpulum*. Extrem final fragmentat i partit per la meitat, conservant la volta sencera. Presenta lleus oxidacions de ferro. (fig. 10)

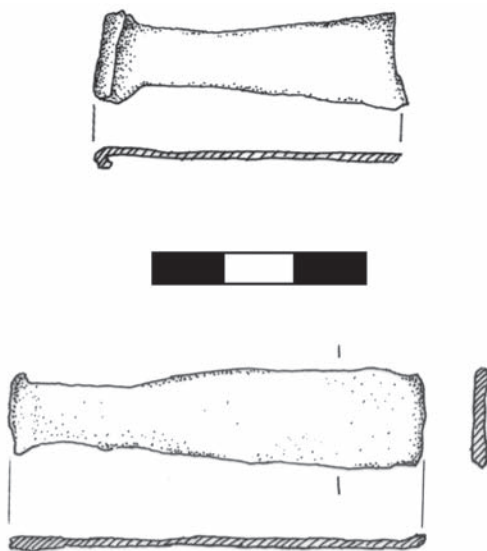

Figura 10. Pinces de depilar en bronze.

N. Inventari del Museu: 3217; N. Inventari de la publicació: 212-216; Tipus: Pinces de depilar; Descripció: Siglada com 347. Presenta una exfoliació general del bronze. Molt concrecionada.

N. Inventari del Museu: 3217; N. Inventari de la publicació: ?; Tipus: Anella espiraliforme o braçalet; Descripció: Siglat com a 251-252. Presenta els extrems arrodonits. Secció molt irregular.

N. Inventari del Museu: 3217; N. Inventari de la publicació: 220; Tipus: Pont de fíbula; Descripció: Siglat com a 243; Descripció de L. Vilaseca (1958): *Puente de tipo navicela, de una fíbula anular. Bronce*. Lám. XII, fig. 2, 9 (Pàg. 24).

N. Inventari del Museu: 3217; N. Inventari de la publicació: 229; Tipus: cassoleta de *simpulum* articulada; Descripció: Siglat amb el n.

250. Està molt fragmentada i xafada; Descripció de L. Vilaseca (1958): *Cuenco o simpulum de bronze deformado y falto de mango*. Lám. XII, fig. 2, 17.

N. Inventari del Museu: 3217; N. Inventari de la publicació: 212-216; Tipus: Espàtula; Descripció: Revers molt pla sense granulat; Descripció a L. Vilaseca (1958, 24, Lam. XII, fig. 2, 1 a 5) (fig. 11)

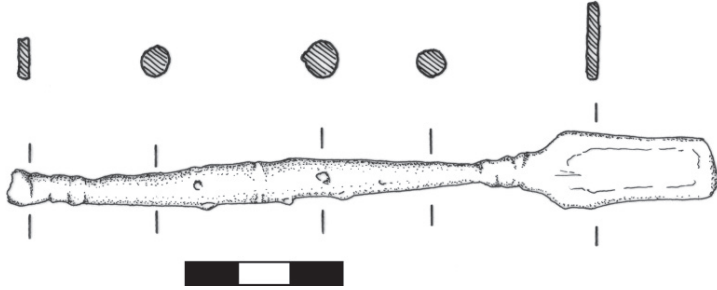

Figura 11. Espàtula o mànec de simpulum.

N. Inventari del Museu: 3217; N. Inventari de la publicació: 221/225/228; Tipus: Vaixella de bronze; Descripció: Molt fragmentada, es conserven diversos fragments de la mateixa peça; Descripció de L. Vilaseca (1958): *Fragmentos de vasijas de bronce, el segundo de un ejemplar probablemente troncocónico*. (fig. 12) (FÉUGÈRE; ROLLEY 1991).

Falten per analitzar en el present estudi, els següents materials, pels quals es reproduïx la descripció publicada per L. Vilaseca (1958).

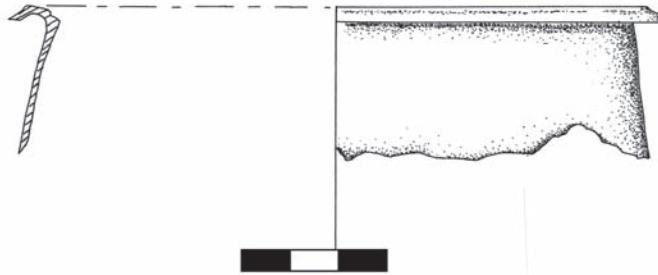

Figura 12. Vas metàl·lic.

217 a 219: *Anillos de bronce, lisos, de sección circular.* (Pàg. 24)

231: *Espada triangular con su vaina, de bronce, en miniatura, que sirvió de aplicación, pues conserva remaches en su cara posterior, que es lisa. Vista por el anverso presenta el puño doblado en gancho como los antiguos puñales chipriotas.* Lám. XIII, fig.1.

232 i 233: Lám. XIII, fig. 2 y 3. *Brazaletes áureos.* Els quals seran tractats en un altre estudi més extens. Actualment, un es troba en la col·lecció particular de la família Vilaseca.

234 a 240: *Plomo en láminas, lingotes y masas de fusión.* Lám. XIV, fig.1. *Reproduce dos grandes placas de plomo, una de forma subtriangular, de 32'5 cm. De altura, que pesa 3500 gramos y otra trapezoidal. (fig. 13)*

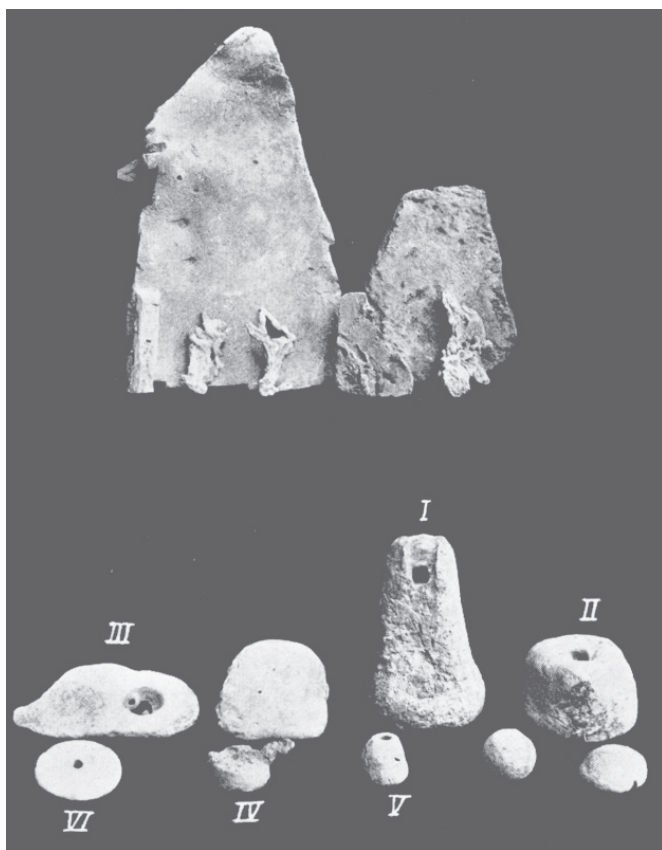

Figura 13. *Lingots i pesos de plom, font: Vilaseca 1958.*

Reproduce también otra lámina de menores dimensiones, tres masas amorfas de fusión y una especie de lingote prismático.

241 a 249: Ponderales de plomo. Reunimos bajo este epígrafe seis piezas de este metal, cuya común característica es presentar un orificio o taladro que pudo servir para ensartarlas. Son de variadas formas, pero pueden reducirse a tres tipos: el prismático-cónico con ensanchamiento basal (I), el troncocónico (II, IV y V) y el discoidal o aplanado (III y IV). El agujero es transversal y está situado cerca del vértice en el tipo I; en los restantes atraviesa la pieza de arriba a bajo.

I: 445 gr. II: 285 gr. III: 53 gr. IV: 25 gr. V: 22 gr. VI: 12'5 gr.

6.- CONCLUSIONS

Podem concloure, un cop presentats els materials, que ens trobem davant d'un important conjunt d'objectes metàl·lics, que s'adscriuen perfectament a un mateix horitzó cronològic (ss. II - I a.C.). Els usos dels objectes que hem presentat responen a unes funcions culturals com serien la libacions, també a unes funcions com a ofrenes votives, com es manifesten amb els aglans de plom i la punta de fletxa; a la tesaurització de riquesa mitjançant els objectes de joieria i altres metàl·lics (com també ho demostren les monedes); però també a uns usos pràctics, comercials i corrents com corresponen als usos militars dels aglans de plom o de les peces de plom, per múltiples usos comercials.

S'ha de ressaltar però, que l'associació que representen resulta estranya o poc contrastada en contextes d'hàbitat a Catalunya. Cal proposar la possibilitat de que el "desconegut" jaciment de la Serra de l'Espasa pugui correspondre a un centre no exclusivament d'hàbitat, potser un santuari o un lloc de culte, on l'excavació o excavacions clandestines, van saquejar aquest context sacre. En aquesta línia també trobem entre els materials dipositats al Museu Salvador Vilaseca de Reus, un abundant lot de minitures d'àmfores i altres recipients ceràmics⁸, així com també un important conjunt numismàtic i un repertori ceràmic mancat de les peces usals en contextes d'hàbitat⁹.

8. Miniaturitzacions de vasos ceràmics són molt freqüents en santuaris i llocs de culte del centre-sud d'Itàlia.

Tot i no ser una constant, no són estranys els àmbits de culte domèstics en jaciments ibèrics, permetent aquesta possibilitat una interpretació més moderada del jaciment en qüestió. L'estudi de la resta de materials, ceràmics i numismàtics, juntament amb una excavació en el jaciment permetrà aportar més dades al respecte.

BIBLIOGRAFIA

- BOROBIA, J., 1988: *Instrumental medico-quirúrgico en la hispania romana*. Madrid.
- CASTOLDI, M.; FEUGÈRE, M., 1991: Les simpulums, dins FEUGÈRE; ROLLEY, 1991. 61-88.
- CELA, X; NOGUERA, J; ROVIRA, M.C. (1999): "Els materials arqueològics del jaciment ibèric del Coll del Moro de la Serra d'Almos (Tivissa, Ribera d'Ebre)." *Pyrenae*, 30, 91-121.
- CHAPOTAT, 1970: *Vienne Gauloise. Le matériel de la Tène III trouvé sur la colline de Sainte-Blandine*. Publication du centre d'études romaines et Gallo-Romaines de la Faculté des lettres et sciences humaines de Lyon. Lyon.
- DELOCHE, 1900: *Étude historique et archéologique sur les anneaux sigillaires et autres des premiers siècles du moyen âge*. Paris.
- DURAN ET AL, 1995: L'establiment iberorromà del Camp de les Lloses (Tona, Osona). *Tribuna d'Arqueologia*, 1993-1994, Barcelona. 63-74.
- DD.AA., 1990: *Parures, Bijoux et accessoires dans l'archéologie aveyronnaise, du néolithique au 17e siècle*. Musée Archéologique de Montrosier.
- FÉUGÈRE, M.; ROLLEY, 1991: *La vaisselle tardo-républicaine en bronze*. Université de Bourgogne, centre de recherches sur les techniques gréco-romaines, 13. Dijon.
- GRAELLS, R. (2006): La vaixel·la metàl·lica protohistòrica a Catalunya (s.VII - V aC), *Cypsela*, 16, 195-211.
- GRAELLS, R. (E.P.A): Espadas miniaturizadas en las necrópolis del nordeste de la Península Ibérica, *M.M.*, 48, Madrid.
- JIMÉNEZ, J. 2002: *La toréutica orientalizante en la Península Ibérica*. Bibliotheca Archaeologica Hispana, 16. Studia Hispano-Phoenicia 2. Real Academia de la Historia. Madrid.
- KASSAPOGLOU, 1990: Un lot de petits bronzes d'Eretrie: Temoin d'un culte domestique?. *Bronces y Religión romana*. Actas del XI congreso Internacional de Bronces antiguos, Madrid. 247-259.
- QUESADA, F., 1997: *El armamento ibérico. Estudio tipológico, geográfico, funcional, social y simbólico de las armas en la Cultura Ibérica (siglos VI-I a.C.)*. Monographies instrumentum, 3. Montagnac.

9. Entre aquestes peces ceràmiques destaquen dos *thymiateria* i un nombrós grup de vasos en vernís negre.

- RAFEL, N., 1991: *La necròpolis del Coll del Moro de Gandesa. Els materials*. Publicacions de la Diputació de Tarragona. Tarragona.
- RUIZ ZAPATERO, G., 1985: *Los Campos de Urnas del N.E. de la Península ibérica, Madrid*.
- VILASECA, L., 1958: *El poblado ibérico de Serra de l'Espasa, Capsanes. Materiales Arqueológicos*. Instituto de estudios tarraconenses "Ramon Berenguer IV" centro comarcal de Reus. Reus.
- VILASECA, S., 1973: *Reus y su entorno en la prehistoria*. Asociación de estudios reusenses. Reus.